

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TEK YÖNLÜ İLETİŞİME KARŞI GÖRÜŞLER VE DÜŞÜNCELER

Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Dengeli Bir İletişim
Düzenine Kavuşmaları İçin Önerilen Çözümler

Prof. Dr. Nermi ABADAN-UNAT

GİRİŞ

Basın ve telegraf dışında, iletişim araç ve tekniklerin tümü XX. yüzyılın ürünüdür. Bunlar, aynı zamanda endüstri devriminden bu yana Batı kültürünün, makineleşmeye ve makineleşmenin oluşturduğu düzenlere karşı gösterdiği ilginin de canlı bir kanıtıdır. İnsanbilimcilerle (antropologlarla) birlikte şu sav ileri sürülebilir: İnsanoğlunun makinelere karşı gösterdiği ilgi, gerçekte kendi güvencesini ve servetini artırma güdüsü ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda düşünülürse teknik, salt ekonomik ve askerî anlamda bir iktidar kaynağı değildir. Aynı zamanda, daha sürekli ve etkin bir yoldan, kültürel etkinlikler yaratma aracıdır.

İnsan/teknoloji ilişkileri hızla gelişmektedir. Bu gelişimin sadece yeni tekniklerin yaratıldığı toplumlara özgü olduğu söylenemez. Çok boyutlu bir özellik kazanmış, kısa zamanda siyasal egemenlikleri geliştirmede araç olma durumuna erişmiştir. Öte yandan değindiğimiz bu gelişme sürecini özgürlükçü olduğu kadar baskıcı (otoriter) yönetimlerde de izleme olanağı vardır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunda bunu açıkça görebiliriz Basın özgürlüğünün en çok kısıtlandığı II. Abdülhamit dönemi aynı zamanda ülkenin geniş bir telegraf ağı ile örüldüğü dönemdir¹.

(1) Bernard LEWIS, *The Emergence of Modern Turkey*,
Oxford Paperback, 2 ci baskı, 1968, Sh. 185-186

Dengesiz iletişim akını

Gelişen ülkelerde iletişim teknolojisi baştan beri sömürgeci amaçların simgesi olmuştur. Askerî teknoloji bir yana bırakılırsa, sömürgeciliğin yayıldığı ülkelerin tümünde iletişim, en etkili denetim mekanizması olarak kullanılmıştır. Özellikle Radyo gibi kitle iletişim araçları yardımı ile Çevre (sömürge yönetimi) ve Merkez/sömürge yönetimi arasında dolaysız kültürel ilişkiler kurulmuştur. Bunun canlı ve somut örnekleri vardır.

Sözelimi Caracas'a ilgili haberler çok seyrek olarak Lagos'a yansıtılmaktadır. Bunun gibi Kuala Lumpur'un adı da Venezuela ya da Nijerya'da ancak Malaysia büyük bir yıkıma uğradığı zamanlarda geçmektedir. Öte yandan Nijerya'lı bir vatandaş, Dahomey sınırına çok yakın bulunan Benin'le bir teleks bağlantısı kurmak istediği zaman önce Londra'yı istemesi gerekir. İsteğinin gerçekleşmesi için de Paris üzerinden bir link bağlantısına kavuşturulması, sonra da Porto-Nova'ya bağlanması gerekmektedir.

Bu bakışsız (asimetrik) ilişkiler, öylesine kökleşmiştir ki bağımsızlık akımlarına karşı Afrika'da² halâ sömürgeciliğin oluşturduğu kültür kalıpları geçerlidir. Bu kalıpların yarattığı davranışlar yaşarlığını sürdürmektedir. Kuşkusuz bağımsızlık için girilen savaşlardan sonra yeni, ulusal radyo-yayın örgütleri kurulmuştur. Bu kuruluşlarla birlikte değişik sesler ve değişik öncelikler ortaya çıkmıştır. Ne var ki kullanılan dil, sözdizimi ve iletişim ağırları uzun süre değişmemiştir. Öte yandan gazeteler başlık değiştirmişler ama, yayılma alanlarıysa uzun zaman değişmeden olduğu gibi kalmıştır.

Sömürgecilik sonrası dönemde televizyon bir yandan yeni yeni haberleşme alanları açmıştır. Bu, tartışma götürmez bir olgudur. Gelgelelim bir yandan da en geniş ölçüde bağımlılık yaratan bir iletişim aracı olduğunu da kanıtlarıyla ortaya koymuştur. Soruna teknolojik açıdan bakıldığında şu da söylenebilir: TV, gerek yayın istasyonu gerekse alıcı aygıtları yönünden geliştirildiği ülkelerin teknik yardımına fazlasiyle gereksinme duyurmaktadır. Ayrıca program üretim açısından da yine gelişmiş ülkeler izlenmektedir. Açık bir gerçektir bu.

(2) Hıfzı TOPUZ, Le Marché mondial des programmes télévisés, Le Courrier, UNESCO, April 1977, Sh. 16-17.
Dengesiz İletişim Akını - <https://rantey.org>

Kalın çizgileriyle ortaya koyduğumuz bu sorun, üçüncü dünya bloku içinde yeralan ülkelerin büyük bir çoğunluğunu ilgilendirmektedir. Bu sorun son zamanlarda birçok ayrıntılı inceleme-ye konu olmuştur³. Gerçekten de evrensel TV piyasasının alıcısı çok kapsamlıdır, yaklaşık olarak 1 milyar *tele-seyircinin* bulunduğu söylenebilir. Ne var ki bu büyük yığın, ulusal ölçüde, kendi gereksinimlerine uygun değişik programlar üretmemektedir. Bunun yerine yoksul ülkelerin büyük çoğunluğu daha çok, sınırlı sayıda zengin ülkelere program almaktadır. Açıkçası bu alanda da somut bir dengesizlik görülmektedir. K. Nordenstreng ve T. Varis, araştırmasının da açıkladığı gibi üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu, programlarının bir kısmını ileri düzeyde endüstrileşmiş ülkelere sağlamaktadır. (USA, İngiltere, Fransa, Federal Almanya), Buna benzer bir akım, daha sınırlı ölçüde de olsa Sovyetler Birliğinden diğer sosyalist ülkelere doğru olmaktadır.

ABD tek başına yılda 100.000-200.000 saatlik program satmaktadır. Onu İngiltere 20.000-30.000 saat, Fransa ve Federal Almanya 15.000-20.000 ve 5.-6.000 saat ile izlemektedir.

Dış ülkelere en az ölçüde program satın alan ülkeler ise sırası ile şunlardır: Çin Halk Cumhuriyeti, Japonya, BAD, Sovyetler Birliği, Farnsa ve İngiltere.

Bu altı büyük ülke dışında birçok ülke ise dış ülkelere çokça program satın almaktadır. Bu ülkeleri satın alma oranları ile birlikte şöylece sıralayabiliriz: Suudi Arabistan-Aramco istasyonu % 100; Riyad % 31; Guatemala % 84; Singapur % 78; Yeni Zelanda % 75; Malaysia % 71; İzlanda % 67; Zambiya % 64; Nijerya % 64; Nijerya % 63; Uruguay % 12; Avustralya, Yemen % 57; Kuveyt, Şili. İsrail % 55; İrlanda % 54; Irak % 52; Dominik Cumhuriyeti % 50; Kanada % 46; Bulgaristan % 45; Mısır % 41; Macaristan, Finlandiya % 40; Meksika, Norveç % 39; Pakistan, Porteki % 35; Kolombiya % 34.

Satın alınan yabancı programların izleyicisi ise oldukça kalabalıktır. Örneğin yapılan tahminlere göre Amerikan yapımı «Bo-

(3) Kaarle NORDENSTRENG + Tapio VARIS, *La Télévision circule-telle à sens unique? Les Passages de l'UNESCO*, Paris 1974.

zanzo» adlı TV dizisi 15 değişik ülkede 340 milyon seyirci tarafından izlenmiştir⁴.

Sayıların ortaya koyduğu gerçek açıktır; Yoksul ülkelerin zararına, zengin ülkelerin yararına işleyen açık bir dengesizlik vardır. Bu dengesizliğin birinci nedeni, ekonomik ve teknolojik etkenlerin yarattığı bağımlılıktır. İkinci bir neden ise birçok ülkede sinema endüstrisinin gelişmemiş olmamasıdır. Bu da doğal olarak bir TV ağını düzenleyip işletecek insan gücünden yoksunluğu belirler. Bunlara renkli TV yayınlarının yarattığı bir başka tür bağımlılığı da ekleyebiliriz.

İşte değindiğimiz bu nedenler, hem üçüncü dünya ülkelerini hem de uluslararası kuruluşları evrensel yeni bir iletişim düzeninin temelini atmaya yöneltmiştir. Bu alanda Unesco Kuruluşundan beri sürekli çalışmalar yapmıştır. Söz ve düşünce özgürlüğüne susamış savaş sonrası kuşakları, öncelikle uluslararası haberleşmeyi kısıtlayan bağları kırmak ve kaldırmak istemişlerdir. Bu istek doğrultusunda uluslararası basın enstitüsü 1952 yılından bu yana (anketler) uygulamıştır. Bu sormacalarda önce Sovyet Rusya, daha sonra Almanya ile yedi Batı Avrupa ülkesi ve Hindistan arasındaki haberlerin akımı incelenmiş, değerlendirilmiştir. Ayrıca Unesco, haberleşmede *serbest akım* konusunda 1956 da kapsamlı bir araştırma daha yaptırmıştır. Bütün bu araştırmalar «haberleşmedeki tek yönlü akımın» boyutlarını ayrıntılı biçimde saptamış ve ortaya koymuştur.

Şunu da söyleyelim, belirtmeye çalıştığımız dengesizliği artıran yeni etkenleri başında haberleşme uyduları ile çok uluslu şirketler gelmektedir. Bu dengesizliğin daha iyi anlaşılması için konunun zamansırasal (kronolojik) gelişimine topluca bakmakta yarar vardır.

Kitle İletişim Alanındaki Uluslararası Kurumlar ve Güttükleri Siyasa

İkinci Dünya Savaşından sonra Birleşmiş Milletler ile birlikte kurulan UNESCO ulusal kalkınma çerçevesinde haberleşme

(4) Les Problèmes du déséquilibre dans l'échange d'informations ,teksir edilmiş tebliğ, UNESCO, Floransa, 18-20 Nisan 1977 toplantısı.

konusuna eğilmiştir. Haberleşmenin dolaşım ve kitle iletişim araçlarına ilişkin kurum ve meslekleri konu edinmiş, bunu ayrıntılı bir biçimde incelemiştir.

1957 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna bir rapor sunulmuştur. Sunulan raporda, dünyada yaygın biçimde bir «haber alma açlığının» bulunduğu değinilmiştir. Ayrıca dünya nüfusunun üçte ikisinin, yani 2 milyon insanın, güncel haberleşmeden yoksun olduğu gerçeği ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra yüzü aşkın devlette, 100 kişi başına yalnızca 10 gazete, 5 radyo alıcısı, iki sinema yeri ve iki TV alıcısı gibi standart ölçütten daha düşük bir iletişim yapısının bulunduğu saptanmıştır. Bu rapordan bir yıl sonra, 1958'de yine Birleşmiş Milletlerin Ekonomik ve Sosyal Konseyinde, az gelişmiş ülkelerde kitle iletişim araçlarının geliştirme amacıyla somut bir eylem planının geliştirilmesi istenmiştir.

On yıl sonra 1968'lerde Birleşmiş Milletlere üye devletler daha önce belirlenen amaçların fazla iddialı olduğunu benimsemek zorunda kalmışlardır. Gerçi az gelişmiş ülkelerde ikili anlaşmalar, kimi kurumların gelişmesine yardım etmiştir. Ancak bu ortak çabalar amacın çok uzağında kalmıştır. Üstelik dünya ölçüsünde kitle iletişim araçlarının yaygınlığını gösteren sayılar 1960-1970 yılları esas alınarak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma göstermiştir ki, gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki uçurum basın açısından iki katına çıkmış, sinema koltukları yönünden aynen kalmıştır.

1970'lerden bu yana gelişme süreci içindeki ülkeler, iletişimin tek yönlü bir akım içinde bulunduğunun ayırımına ve bilincine ulaşmışlardır. Bu ülkeler, kurulacak olan yeni ekonomik düzen içinde haberleşme kaynaklarından daha eşit bir biçimde yararlanmak istemektedirler. Bu ülkeler, dünyanın çeşitli uluslarının birbirlerini tanıma amacıyla «haberleşmenin serbest dolaşım», ilkesini tanımaktadırlar. Ayrıca Kuzey-güney arasındaki uçurumun gittikçe genişleyip derinleştiğini kaygısıyla izlemekte, bunun için gerekli önlemlerin alınmasını istemektedirler. Unesco'nun 1970, 1972 ve 1974 yıllarında toplanan genel kurulları, bu konuların üzerinde çok yönlü bir biçimde durmuşlardır.

Dünyada 100 Kişi Başına Düşen Gazete Sayısı, Radyo ve TV Alıcısı, Sinema Koltuğu

Yıl	100 kişiye düşen gazete sayısı		100 kişiye düşen radyo alıcısı		100 kişiye düşen sinema koltuğu		100 kişiye düşen TV alıcısı	
	1964	1973	1964	1974	1964	1973	1964	1974
Bölge								
UNESCO Minimumu	10.0	10.0	5.0	5.0	2.0	2.0	2.0	2.0
Dünyada Toplam	9.8	12.9	13.2	30.1	2.3	2.5	3.8	13.1
Kuzey Amerika	25.0	29.2	73.0	179.6	5.5	4.6	23.4	53.9
Batı Avrupa	23.0	24.8	21.8	33.2	5.4	4.1	7.4	23.1
Sovyetler Birliği	18.1	37.3	20.5	46.0	5.6	10.0	3.0	20.8
Latin Amerika	8.0	7.0	11.0	20.6	3.4	2.2	2.0	8.1
Afrika	1.2	1.2	2.3	7.2	0.6	0.5	0.7	0.8
Asya	4.0	5.9	2.1	9.3	0.6	0.9	0.6	3.0
Okyanusya	29.0	30.6	20.6	28.7	7.7	3.4	8.8	22.8

Kaynak L'information à travers le monde 1964, Unesco, Paris, cité dans «L'information et le développement national», Unesco, Genève 1965, Annuaire statistique 1975, Unesco, Paris

Dünyada 100 Kişi Başına Düşen Gazete Sayısı, Radyo ve TV Alıcısı, Sinema Koltuğu

Yıl	100 kişiye düşen gazete sayısı		100 kişiye düşen radyo alıcısı		100 kişiye düşen sinema koltuğu		TV alıcısı 100 kişiye düşen	
	1964	1973	1964	1974	1964	1973	1964	1974
Bölge								
Gelişen Ülkeler Dünya nüfusunun üçte ikisi, 1964 1975'te dünya nüfusunun % 71.4	3.8	2.6	2.7	7.6	0.8	0.8	0.6	2.2
Gelişmiş Ülkeler 1964'te dünya nüfusunun üçte biri 1975'te dünya nüfusunun % 28.5	22.7	31.3	35.8	69.6	5.5	5.6	10.7	29.5
Gelişmiş ve Gelişen Ülkeler Arasındaki Fark Kaynak:	5.97	12.03	13.25	9.15	6.87	7.0	17.83	13.40

Kaynak L'information à travers le monde 1964, Unesco, Paris, cité dans «L'information et le développement national», Unesco, Genève 1965, Annuaire statistique 1975, Unesco Paris

Onaltıncı genel kurul toplantısında (1970) gelişen ülkelerden bir bölümü haberleşmede serbest akımının *iki yönde* olmasının güvenceye bağlanmasını istemişlerdir. 1972'de toplanan onyedinci genel kurulda haberleşme ile kültürel gelişim arasındaki bağların yakın ilişkisi vurgulanmış, gelişmekte olan ülke temsilcilerinin haklı olarak belirttikleri gibi sorunun yalnızca haberlerin «*özgür dolaşımı*» olmadığı gerçeği belirtilmiştir. Çünkü tartışılan sorun, haber üreten büyük merkezlerin oluşturdukları kültürel değerlerin de iletimidir. Dolayısıyla sorun, ister istemez çağdaş teknikler yardımıyla belli ideolojileri oluşturan düşüncelerin de tek yanlı olarak yayılmasıdır.

1974'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu konuyu bir kez daha ele almıştır. Bu kez, 3. Dünya ülkeleri, «*haberlerin serbest akımı*»nın sağlanabilmesi için vazgeçilmez bir altyapıya da kavuşturulmalarının gereğini özellikle savunmuşlardır. Bu sorunun ve tartışmaların daha iyi anlaşılabilmesi için üçüncü dünyanın üç kıtasına ilişkin görüşlerin kısaca irdelenmesi yararlı olacaktır.

Az Gelişmiş Ülkelerin İletişim Yapılarının Özellikleri

Afrika: Bu kıtanın, özellikle Fransızca konuşulan bölgelerinde endüstrileşmiş ülkelerin basını, dergileri, film ve TV programları çok yaygındır. Yaygınlığın yarattığı en büyük sakınca, Afrika'dan görece bir biçimde söz açan gazete, dergi ve filmler, kamuoyuna o ülkelerin halkının günlük yaşamı ile hiç ilişkisi olmayan sorunlara yer verilmesidir. Bu arada ilgiye değer bir iş bölümü de göze çarpmaktadır. Gelişmiş ülkelerin kitle iletişim araçları kamuoylarına Afrika sorununa ilişkin çok az materyal sundukları halde, gelişen ülkelerin kamusal ya da özel haberleşme kurumları (basın ve fotoğraf ajansları, radyo, TV) sırf Afrikalılara özgü halkla ilişkilere değin hizmetler sunmaktadır. Böylece tecimsel (ticarî) niteliğe sahip bir haberleşme türü, özel sektöre özgü tutulmaktadır. Buna karşın siyasal olayların duyurulması hükümetlerin değerlendirmesine bağlıdır. Bunun doğal sonucu olarak da Afrika'daki dinleyiciler üçüncü dünyada olup biteni BBC, Radio France, Amerika'nın Sesi, Deutsche Welle, Radio Holland, RAI'den izlemekte ve bir türlü ulusal «ghetto»larından kurtulamamaktadırlar⁵.

(5) BOYD-BARRETT, Oliver, «The Global News Wholesalers», in George GERBNER Ed. *Mass Media Policies in Changing Cultures*, New York: John Wiley and Sons, 1975.
 1975 Arsivi - <https://rantey.org>

Latin Amerika

Bu kıtanın kitle iletişim araçlarıyla ilgili düzen üzerinde yapılan araştırmada⁶ şu saptamalara ulaşılmıştır:

- 1) Latin Amerika'daki kitle iletişim düzeni ABD'nin ekonomik, siyasal ve iletişim kurumlarca sıkı bir denetimden geçirilmektedir. Latin Amerika kitle iletişim düzeni üzerinde tam bir yabancı egemenliği vardır.
- 2) Özellikle ABD'den gelen film, basın ve TV materyeli bu kıtanın olanaklarına göre ezici bir haberleşme üstünlüğü sağlamaktadır.
- 3) Özellikle kitle iletişim araçları üzerinde Birleşik Amerika'nın bölgedeki egemenliği, ABD'nin çıkarlarıyla sıkı sıkıya bağıntılıdır.
- 4) ABD ekonomik ve haberleşme kurumlarının bu bölgede kurduğu ezici üstünlük, tüketimi, yabancılaşmayı, yavanlığı, şiddeti, acııcılığı, seçkinciliği ve tutuculuğu kaynaklandırmakta ve yüreklendirmektedir. Bu tutum yatırım yapanların ideolojilerine, çıkarlarına koşuttur. Doğal olarak bölgenin gereksinmelerine, ulusal kültürel özgürlüğüne, siyasal egemenliğine tam anlamıyla karşıttır.
- 5) Latin Amerika bölgesindeki haberlerin dolaşımı, haberleri veren ABD'nin özel telegraf şirketlerinin tekeline bağlıdır.
- 6) Ayrıca bölgeden ABD'ye gönderilen haberlerin içerik ve niteliği de ABD telegraf şirketlerinin etkisiyle değiştirilmektedir.

Asya

Asya kıtasında haberleşme alanındaki dengesizlik başlıca üç alanda kendisini göstermektedir⁷.

-
- (6) BELTRAM, Luis Ramiro + CARDONA, Elisabeth Fox, **Latin American Mass Communication as influenced by the US**, Honolulu, Hawaii, 1976
 - (7) MİTRA, Asok, **Information Imbalance in Asia**, **Communicator**, Vol. X, No. 9, 1975 Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Birincisi, haberleşme endüstrisinde etkin olan çok uluslu şirketler vardır. Bunlarla ulusal küçük haberleşme şirketleri arasındaki açıklık hızla büyümektedir. Çok uluslu şirketlerin bir günde yaptıkları harcamalar, birçok küçük Asya ülkesinde etkinlik gösteren şirketlerin yıllık harcamalarına denk düşmektedir. Oysa iletişim endüstrisi, bilgilendirme teknolojisinin belligbaşlı tüketicisi, bu endüstrinin iştahı, beslenmesi ölçüsünde artmaktadır.

İkinci önemli dengesizlik, iletişim alanındaki «dev»lerin Asya kıtasındaki komşu ülkeler arasında yarattığı kopukluktan doğmaktadır. Ne var ki bu kopukluk, ilgili ülkeler tarafından büyük bir vurdumduymazlıkla karşılanmaktadır. Bu ilgisizlik istem yokluğu ve girişimsizlikten çok; «dev» şirketlerin sunmakta gecikmedikleri «destekleyici değnek»lerden doğmaktadır.

Asya ülkelerinde dengesizliği arttıran üçüncü etken ise kamuoyu oluşturma görevinin hızla çok uluslu şirketlerin eline düşmesidir. Eskiden birer sömürge olan bu ülkelerde göze çarpan aşağılık duygusu, özvarlığına güvensizlik, haklı bir ulusal gurura ulaşma durumunu güçleştirmektedir. Bu ruhsal ortam emperyalizminin kalıntılarını ortadan kaldırmayı engellemektedir.

Gittikçe yaygınlık kazanan bu gelişmeler sonucunda bir kısım gelişen ülkeler yepyeni siyasetler benimsemiş bulunmaktadır. Örneğin Cezayir 1971'den bu yana radyo ve televizyon programlarında Fransızca dilinin yerine Arab dilini kabul etmiş, keza Peru, Nijerya ve Cezayir hükümetleri yurtdışından ithal edilecek TV. programlarında önemli kısıtlamalar getirmişlerdir. Kitle iletişim araçları kuşkusuz gelişme ve modernleşme sürecinin doğal müttelikleridir. Bunlar kişinin dünyasında yeni bir pencere açacak güçtedir. Şukadar ki, Geertz'in⁸ işaret ettiği sorun henüz çözüme ulaşmamıştır: «Çağa uygunluk» (Epochalism) terimleri ile ifade edilmek istenen kozmopolit, geleceğe yönelik, çağın ruhunu yansıtan yargılarla, gelenekçilikte köklü bulunan ve kendini örf, âdet, efsane gibi öğelerle belirleyen «temelcilik» (essentialism) arasında bir denge kurulamamaktadır. Özellikle iletişim araçları ana kültüre özgü öğelerin özümlemesine elverişli görünmemektedir. Asya'da, Hindistan, Pakistan Sri Lanka (Seylan), Malaysia ve

(8) GEERTZ, Clifford, *The Interpretation of Cultures*, New York + Basic Books, 1973, S. 113.

Endonezya'da yapılan araştırmalar göstermiş bulunuyor ki, halk türü iletişim araçları, modern mesajlar iletmeğe elverişli değildir. Seyirciler, halk edebiyatından kaynaklanan modern oyunlarda sıkılıp, temsili terketmektedirler⁹.

Öte yandan ulusal kültürü korumayı amaçlayan önlemler bir yerde kendi kendine yenilmeğe mahkûmdur. Örneğin ulusal film endüstrisini koruma amacile Hint ve Amerikan kaynaklı filmlerin gümrük hadlerini 30 misli arttıran bir gelişen ülke aynı zamanda sıkı bir sansür uygulayıp, değişik görüşlü aydın ve öğrencilerini tutukladığı ölçüde, sağlıklı bir film endüstrisi yarata-mamaktadır. Yabancı kaynaklı filmlerin ithali kısıtlanınca filmlerde bir kısıtlama ortaya çıkmakta, sinemalar kapanmakta, dolayisile yerli film endüstrisi de bundan zarar görmektedir.

Benzer şekilde yabancı ajanslar sunduğu haberleri kullanmağı yasaklayan diğer bir Asya ülkesinde yeni serpilmekte olan yerli basın olduğu yerde sayıp, gerileme işaretleri göstermeğe başlamıştır.

İthiel de Sola Pool'un işaret ettiği üzere asıl önlenilmesi gereken husus, kültürel ürünler akımının monolitik, (tek türlü) olmasıdır¹⁰. Yeni iletişim teknolojileri, örneğin kaset, Video-teyp, vs. dünya tarihinde ilk defa olarak çeşitli azınlık gruplarına özel programlar sunma olanağını sağlamaktadır. Ayrıca uydularla yapılan yayınlar ve kamera ile fotoğrafçılığa ilişkin materyelin ucuzlaması da elverişli koşulların oluşmasında etkin olmaktadır. Dolayisile gelecekte çeşitli yeni kanallar yardımı ile tek bir merkeze bağlı olmayan çok çeşitli programlara doğru yönelmekteyiz. Bu gelişmeyi en ayrıntılı biçimde incelemiş olan Karl Deutsch'e göre dünya gittikçe küçülüyor peşin yargısının aksine olarak, uluslararası etkileşim, zamanla artacak yerde azalmıştır¹¹. Deutsch bu eğilimin önce fizik bilimleri, daha sonra güzel sanatlar alanında saptamıştır. Fizik alanında başlangıçta herkes bu bilimin kaynak-

(9) DISSANAYAKE, Wimal, «New Wine in Old bottles: Can Folk media convey modern messages?», *Journal of Communication*, Spring 1977, Vol. 27, No. P. 123

(10) SOLA POOL, Ithiel de, «The Changing Flow of Television», *Journal of Communication*, Spring 1977, Vol. 27, No. 2, Sh. 144

(11) DEUTSCH, Karl, «Shifts in the Balance of Communication Flow», *Public Opinion Quarterly*, 29 (1), Sh. 142-160

landığı Cambridge, Zürich, Almanya gibi merkezleri izliyordu. Zamanla diğer ülkeler kendi meslekî dergilerini oluşturup, ulusal dillerinde, kendi sorunlarını, kendi ülkelerinde incelemeğe koyuldular.

Buna benzer bir gelişmeyi resim alanında da izlemek mümkündür. Bir zamanlar empresyonistler, sanat anlayışlarının ilk tomurcuklarını veren Paris'i sanat dünyasının başkenti haline getirmişlerdir. Oysa bugün hemen her ülkede ressamalar Matisse ya da Renoir, heykeltıraşlar Rodin ya da Maillol geleneğini sürdürmektedirler. Paris artık onlar için bir merkez olmaktan çıkmıştır.

Film endüstrisi de benzer bir gelişme izlemiştir. 1920-1930 yıllarında Hollywood'da çevrilen filmler Amerikalı seyircilerine göre oluşturulduğu halde evrensel bir dağılıma konu olmuşlardı. Bunun sonucunda yerel girişimciler her yerde sinema binaları inşa ettirip, Hollywood kaynaklı filmler gösteriyorlardı. Ancak bir süre sonra Hindistan, Mısır, Meksika, Türkiye'de de yoğun ölçüde filmler çevrilmeğe başlandı. Yerel seyirci kitleleri bu tür filmlere daha çok rağbet göstermeğe başladılar. Sonuçta Hollywood'da üretim faaliyetini sürdüremedi, varlığını ancak yabancı film endüstrisi ile işbirliği yapmak suretile duyurabildi.

Görülüyor ki kültürel dağılımın bulunduğu her yerde başlangıçta tek yönlü bir bağımlılık önce olmakta, daha sonra ise ana kaynak ile yerel, çeşitli kaynaklarla beslenen çok yönlü bir etkileşim ortaya çıkmaktadır.

Ancak şurası tartışma götürmez ki kültürel emperyalizmi güçlendiren tek yönlü akım zayıflatılmadıkça, değinilen kültürel etkileşim ancak belirli alanda ortaya çıkmaktadır. Bu fasit dairenin kırılabilmesi için yoğun çabalara gerek vardır. Bu çabaları sarfedenlerin başında Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler gelmektedir.

Tek Yönlü İletişime Karşı Uluslararası Girişimler

1974 te bloksuz devletler tarafından kabul edilen «yeni uluslararası ekonomik düzen» ile birlikte haberleşme alanında da çeşitli yeni kuruluşların temeli atıldı.

1. Bölgesel Haber Ajansları

İlk adım «Blocsuz ülkeler Haber Ajanslarının Birliği» dir. (Pool Of Non-Aligned Countries News Agencies). 1975 te toplanan Lima konferansında bu kuruluşun amaçları şöyle tanımlandı:

- Haber telegraflarının tarifelerini gözden geçirip daha hızlı ve karşılıklı haberleşmeyi sağlamak.
- Sömürgecilik döneminin bir kalıntısı olarak haberleşme alanındaki yeni bir örgütlemeye gitmek,
- Haberleşme uyduların kolektif olarak satın alınabilme önlemlerini hızlandırma,
- Blocsuz ülkeler arasında radyo-TV programları ile film ve kitap mübadelesi sağlamak¹².

Mart 1977 tarihinde ilk genel kurul toplantısının yapmış olan CANA (Caribbean News Agency-Karibya Haber Ajansı) dır. 1955 de Reuter ajansı tarafından kurulmuş olan bu ajans, daha sonraları UNESCO'nun desteği ve Jamaika devletinin önderliği ile bölgedeki onüç devletten onbirinin üye olması ile kamusal bir kişiliğe kavuşturulan CANA ajansı bu yeni hüviyete kavuştuktan sonra bir yandan Orta Amerika'nın haberlerini ABD, Meksika, Küba gibi komşu ülkelere yaymakta, öte yanda Sovyetler Birliği, Çin Halk Cumhuriyetine de haber iletmektedir.

2. UNESCO'nun Kitle İletişim Politikası

Tek yönlü iletişime karşı etkin önlemler alan en önemli iki uluslararası kuruluşun UNESCO, Nairobi'de toplanan 19 cu genel kurul toplantısında iletişim açısından üye devletler arasında devam etmekte olan dengesizliğe karşı etkin çarelerin bulunması gerektiğini ve eldeki kaynakların seferber edilmesi yolu ile ulusal kalkınmanın daha hızlı bir hale getirilmesini karara bağlamıştır. Bunun sonucunda gelişen ülkeler iletişim araçlarına ilişkin

(12) Secretary Of State for Information, The New World Order for Information, Tunisia, 1978, Sh. 13
 Scanned by PDF-Kıtap Arsivi - <https://irantey.org>

planlarını ulusal kalkınma planları ile bütünleştirmeye çağır-
dılar.

UNESCO Genel Müdürünün Nairobi'de haklı olarak belirtti-
ği üzere, sorun sadece gelişmiş ve gelişen ülkeler arasındaki ile-
tişim açığının artması değildir. Asıl sorun endüstrileşmiş ülkele-
rin haberleşme ve bilgi yayma alanında Üçüncü Dünya ülkeleri
üzerinde mutlak bir egemenlik kurmalarının ve sorumluların bu-
nun pek farkına varmamalarıdır. Başka bir deyimle farklı kül-
türler arasındaki iletişim, belli bir ülkenin dünya görüşünü (Welt-
Anschauung)¹³ ideolojik çerçevesini kabul ettirmemesi için ulus-
lararası iletişim alanında eşitliği sağlayan yepyeni kuruluş ve ön-
lemler gerekliliğidir.

UNESCO'nun Kasım 1976'da Nairobi'de basın yayın alanın-
da gerçekleştirilmek istenilen devrimlerin doğrudan doğruya eko-
nomi, uluslararası ticaret ve ulusal kalkınmaya bağlanması ve bu
amaçla «kitle iletişim araçlarının kullanımının denetim altına
alınması» ilkesi bir kısım çevreleri çok tedirgin etmiştir. Bu çev-
reler özellikle Sovyetlerin savaş körükçülüğü, ırkçılık, eşitsiz
muamele gibi değer yargıları ile yükümlü sorunları, uygulanan
basın yayın politikalarına bağlamaları ve bu eğilimlerden hükü-
metleri sorumlu tutmalarından yakınmaktadırlar¹⁴. Bu çevreler
UNESCO'nun yeni Afrikalı genel müdürü Amandou Matar
M'Brow'un şu sözlerini büyük kaygı ile karşılamışlardır. «Kitle
iletişim araçları dünyanın belli bir bölgesine sürekli olarak bu
bölgenin tamamen yabancı olan değer sistemleri naklederlerse,
burada uzun vadede bölgenin kendi değerlerini alakoyması, dola-
yisile kültürel kimliğine kavuşması olanaksızlaşacaktır!»¹⁵

Bu gelişmelerin ışığı altında Kasım 1976 Nairobi'de toplanan
genel kurul UNESCO'nun:

-
- (13) MALETZKE, Gerhard, «Intellectual and International Communication»
in Ed. H.D. FISCHER + J.C. MERRILL, **International Communication**
Hastings House, New York, 1970, Sh. 480
- (14) SUSSMAN, Leonard R., «The March» Through the Wolrd's Mass Me-
dia» **ORBIS**, Vol. 20, No. 4, Winter 1977, Sh. 864
- (15) **Draft Final Report: Intergovernmental Conference on Communication
Policies in Latin America and the Carribean**, Paris: UNESCO, n.d.,
annex 2, Sh. 10

- 1) Dünyanın çeşitli bölgelerinde ulusal haber ajansların kurulmasına ve özellikle Latin Amerika'da ulusal bir telegraf sisteminin faaliyete geçmesine yardım etmesine,
- 2) Zorunlu uluslararası cevap hakkının incelenmesine,
- 3) Ulusal basın konseylerinin kitle iletişim araçlarının denetimini desteklemesine,
- 4) «Haberleşme hakkı» konusunda hukuki araştırmalar yürütmesine,
- 5) Gazeteciler için bir ahlâk kodu hazırlamasına,
- 6) Kitle iletişim araçlarına ait düzenleyici yasa ve yönetmelikleri gözden geçirmesine karar vermiştir¹⁶.

UNESCO'nun «İletişimin serbest akımı»na ilişkin kararlarını eleştirenleri en çok huzursuz kılan kararları 1976 temmuz ayında San Jose'de kabul edilen şu metinde yer almaktadır:

«Uluslararası alandaki haber akımına ilişkin gereksinme ve önceliklerin tam bir bağımsızlık içinde belirlenebilmesi için yeni ulusal politikalara ihtiyaç vardır. Haberleşme alanındaki serbest akım ancak bütün ülkeler tüm haber kaynaklardan eşit ölçüde yararlanabildikleri ve uluslararası basın yayın kaynakları üzerine eşit denetim ve yararlanma imkânına kavuştukları zaman gerçekleşecektir.»¹⁷

İÖJ — Uluslararası Gazeteciler Örgütünün Girişimleri

Merkezi Prag'da bulunan bu uluslararası meslekî kuruluş Birleşmiş Milletler ve UNESCO'nun nezdinde NGO (Hükümete bağlı olmayan kamu kuruluşu) statüsüne sahip olup özellikle Üçüncü Dünya'da etkinliğini sürdürmektedir. 1976 da kuruluşunun 30 cu yıldönümünü kutlayan İÖJ'nin temel felsefesi şu ilkelere toplanmaktadır: «Kitle iletişim araçları bir ülkenin sosyo-politik yapısının ayrılmaz bir parçasıdır ve bu nedenle özel teşebb-

(16) UNESCO Press release, New York: July 22, 1976, Sh. 2

(17) Conference on Communication Policies in Latin America, Recommendations Stressing the «Balanced» Flow of News, San José, Temmuz 1976

büsün elinde kalmamalıdır¹⁸. İÖJ'nin ana amacı gazetecilerin eğitim ve eğitilmesidir. İÖJ'nin üyesi bulunan sosyalist ülkeleri için gazetecinin ana görevi «sosyalist toplum bilincine uydurmak ve biçim vermektir». Böyle bir görev tanımı batılı gazeteciler tarafından şiddetle reddedilmekte, onlara göre bu tür bir görev anlayışı içinde hareket eden kişi gazeteci değil, bir «agit prop» tur.

Sonuç :

Görülüyor ki tek yönlü iletişime karşı etkin ve güçlü uluslararası örgütler tarafından açılan mücadele aslında çözümü güç bir ideolojik savaşın uzantısıdır. Şukadar ki 1975 de Helsinki'de 35 hükümet başkanı barışa, ulusların karşılıklı anlaşmasına ve düşünce alanındaki zenginleşmesine hizmet edecek olan zorunlu bir haberleşme ve iletişim işbirliği üzerinde anlaşmışlardır. Helsinki'nin nihai metninde ifade edilen bu işbirlik şimdiden üye olan devletler arasında daha geniş bir iletişime ve basın mensuplarının mesleki koşullarının düzelmesine yol açmış bulunmaktadır.

Ne varki uluslararası ilişkiler alanında günümüze dek katedilen mesafeye rağmen ortada çok önemli kültürel engeller bulunmaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır:

- 1) Kültürel farklılıklar
- 2) Kavramayı güçleştiren psikolojik tikanıklıklar
- 3) Ortak bir dilin eksikliği
- 4) Çok yönlü bir iletişimi gerçekleştirmek amacı ile çeşitli mesajları üreten, dağıtan ve kabul eden bir alt yapının eksikliği,
- 5) Bir ulusun, içinde olduğu kadar uluslararası alanda «özgür ve dengeli bir haber dolaşımı»nı gerçekleştirecek siyasal ve ekonomik tedbirlerin bulunmayışıdır¹⁹.

(18) *The Democratic Journalist*, Prag, 1976, Sh. 2

(19) WILLINGS, John, «Pour communiquer en dépit des obstacles linguistiques et culturels», *Le Courrier*, Avril 1977, Sh. 12